

LBRIS

We know
books

**ILUZII
PIERDUTE**

Honoré de Balzac

Traducere din limba franceză
DINU ALBULESCU

LITERA
București

LBRIS

We know
books

Partea întâi
CEI DOI POETI

Pe vremea când începe povestirea de față, nici presa lui Stanhope, nici sulurile de distribuit cerneală nu funcționau încă în micile tipografii din provincie. Deși specialitatea sa îl ținea în legătură cu tipografiile din Paris, orașul Angoulême se sluzea tot de teascuri de lemn – de unde vine expresia *gem teascurile*, astăzi fără aplicație. Tipografiile înapoiate de acolo foloseau încă șomoioagele de piele date cu cerneală, cu care unul dintre presari tampona caracterele. Placa mobilă, unde se așază *forma* plină de litere, peste care se aplică apoi coala de hârtie, era tot de piatră și îndreptătea denumirea de *marmură*. Rapidele prese mecanice de azi ne-au făcut să dăm până într-atâta uitării acest mecanism, căruia îi datorăm – cu toate cusururile lui – minunatele cărți ale editorilor Elzevir, Plantin, Aldi și Didot, încât suntem nevoiți a folosi și noi denumirile vechilor unelte cărora Jérôme-Nicolas Séchard le purta o dragoste superstițioasă, deoarece își au rolul lor în această lungă și – poate – neînsemnată povestire.

Acest Séchard, pe vremuri, făcuse parte din breasla tescuiitorilor sau presarilor, cărora zețarii le zic *urși*. Mișcărilor de *du-te-vino*, întrucâtva asemănătoare cu ale urșilor în cușcă, și pe care le fac presarii umblând de la cerneală la presă și de la presă la cerneală, le-au atras de bună seamă această poreclă.

La rândul lor, *urșii* le-au zis zețarilor *maimuțe*, din pricina veșnicei îndeletniciri a acestora de a scotoci prin cele o sută cincizeci și două de căsuțe pentru a-și lua literele de care au nevoie. Prăpădul din 1793 îl găsește pe Séchard în vârstă de aproape cincizeci de ani și însurat. Astfel că, fiind și în vârstă, și căsătorit, scăpă de mobilizarea cea mare la care fură supuși mai toți lucrătorii. Bătrânul tescuitor se trezi singur în tipografia al cărei patron – sau *fraierul*, cum i se mai zice – murise tocmai atunci, lăsând o văduvă fără copii. Întreprinderea se văzu amenințată de o apropiată ruină: ursul, rămas singur, nu era în stare să se preschimbe în maimuță, deoarece, tipograf fiind, nu știuse vreodată nici să scrie, nici să citească. Fără a ține seama de acest lucru, un reprezentant al poporului, grăbit să răspândească faimoasele decrete ale Convențiunii, îl investii pe tescuitor cu brevetul de meșter-tipograf, rechiziționându-i totodată și tipografia. După ce primi brevetul cel primejdios, cetățeanul Séchard o despăgubi pe văduva patronului său aducându-i economiile neveste-sii, cu care plăti la jumătate de preț utilajul tipografiei. Până aici fusese ușor. Acuma însă, trebuia să tipărească fără greșală și fără întârziere decretele republicane. În această grea situație, Jérôme-Nicolas Séchard avu norocul să dea peste un nobil marsiliez care nu voia nici să emigreze ca să nu-și piardă moșiile, nici să iasă la lumină ca să nu-și piardă capul, și care nu-și putea câștiga pâinea decât găsindu-și vreo îndeletnicire: Domnul conte de Maucombe îmbracă așadar sărăcăciosul halat al unui șef de atelier de provincie; culese, citi și corectă el însuși decretele care prevedeau pedeapsa cu moartea pentru cetățenii care-i ascundeau pe nobili. *Ursul*, ajuns *fraier*, le tipărea și le dădea la afișat; și amândoi scăpară teferi și nevătămați. În 1795, după ce trecu vârtejul Terorii, Nicolas Séchard fu silit să-și caute un alt factotum, care să-i fie zețar, corector și șef de atelier. Un abate, ajuns mai pe urmă episcop sub Restauratie și care refuza pe atunci să presteze jurământul, îl înlocui pe contele de Maucombe până în ziua în care primul consul restabili religia catolică. Contele și episcopul se întâlniră mai târziu pe aceeași bancă în Camera pairilor. Dacă în 1802

Jérôme-Nicolas Séchard nu știa să citească și să scrie mai bine decât în 1793, strânsese în schimb destui bănișori ca să-și poată plăti un șef de atelier. Fostul breslaș, atât de nepăsător altădată față de viitorul lui, ajunsese acum foarte temut de *maimuțele* și *urșii* săi. Zgârcenia începe de unde încetează sărăcia. În ziua în care fostul presar întrevăzu posibilitatea de a face avere, interesul trezi în el o agerime negustorească lacomă, bănuitoare și pătrunzătoare. Cu practica lui îndelungată, îi dădea mâna să ia în derâdere teoria. Ajunsese să aprecieze din ochi prețul unei pagini sau al unei coli, după soiul de caractere folosite. Le explica clienților săi, care nu se pricepeau în ale tipografiei, că literele *aldine* costau mai scump decât cele *de rând*; iar când era vorba de cele *de rând*, spunea că erau mai greu de mânuit. Nepricepând nimic din munca tipografică numită cules, îi era atât de teamă să nu se înșele, încât nu încheia niciodată decât învoielile în care el avea partea leului. Dacă zețarii lucrau cu ora, nu-i slăbea o clipă din ochi. Cum afla de vreun fabricant de hârtie strămtorat, îi cumpăra marfa pe nimica toată și o băga în magazia lui. Astfel că, încă de pe atunci, pusese mâna și pe casa în care era adăpostită tipografia din vremi imemoriale. Avu parte de tot soiul de noroace: rămase văduv și nu avu decât un fiu; îl dădu la liceul din oraș, nu atât ca să-l scoată învățat, cât ca să-și pregătească un urmaș; se purta aspru ca să prelungească durata autorității părintești asupra lui. De aceea, în zilele libere, îl puneă să stea la casă, spunându-i că trebuie să învețe cum se câștigă banul, pentru a putea la rândul-i, odată și odată, să-l răsplătească pe sârmanu-i părinte, care se strămtora ca să-l crească pe el. La plecarea abatelui, Séchard îl numi șef de atelier pe unul dintre cei patru zețari pe care viitorul episcop i-l recomandase a fi cel mai cinstit și mai destoinic. În felul acesta, omul nostru putea să se descurce până în momentul când fiul său avea să preia conducerea întreprinderii, care urma a se mări trecând în mâini mai tinere și mai pricepute. David Séchard fu un elev strălucit la liceul din Angoulême. Deși era un *urs* care făcuse avere fără învățătură și fără educație și disprețuia nespun știința, bătrânul Séchard își trimise fiul la Paris pentru studii

mai înalte în ale tipografiei; însă îl povățui atât de stăruitor să adune bani mulți într-un loc căruia el îi zicea „raiul lucrătorilor“, atrăgându-i atenția să nu se bizuie pe punga lui tătâne-său, încât desigur că socotea șederea fiului său în țara înțelepciunii drept un mijloc de a-și atinge țelul vieții. Învățând meseria, David își desăvârșise în același timp și educația la Paris. Șeful de atelier de la tipografia Didot ajunsese astfel un savant. Către sfârșitul anului 1819, David Séchard părăsi Parisul fără a-l fi costat nici un ban pe taică-său, care îl chema înapoi ca să-i predea conducerea afacerilor.

Tipografia lui Nicolas Séchard scotea pe atunci singurul ziar de anunțuri judiciare existent în acel departament, deținând totodată și exclusivitatea lucrărilor prefecturii și ale episcopiei, trei surse strașnice de venituri pentru un om tânăr și întreprinzător.

Chiar în vremea aceea, frații Cointet, fabricanți de hârtie, cumpăraseră de la prefectura din Angoulême cel de-al doilea brevet de tipograf. Bătrânul Séchard se complăcuse până atunci într-o desăvârșită inactivitate, fiind ajutat la aceasta și de crizele militare care, în timpul imperiului, înăbușiseră orice avânt industrial. Aceasta fusese pricina pentru care nu pusese el mâna pe brevet. Zgârcenia lui deveni însă una dintre cauzele ce duseră de râpă vechea tipografie. Aflând vestea, bătrânul Séchard se bucură că lupta ce avea să izbucnească între întreprinderea lui și frații Cointet urma să fie dusă de fiul său, nu de el. „Pe mine m-ar fi răpus“, își zise el; „însă un tânăr crescut la domniul Didot o s-o scoată la capăt.“ Septuagenarul tânjea după vremea când avea să trăiască fără nici o bătaie de cap.

Dacă în arta tipografică înaltă avea puține cunoștințe, trecea în schimb drept foarte priceput într-o artă pe care lucrătorii au botezat-o cu haz *bețiografie*, artă prea-prețuită de divinul autor al lui *Pantagruel*, dar a cărei cultivare, cu atâta înverșunare urmărită de societățile zise *de temperanță*, e din zi în zi mai părăsită. Jérôme-Nicolas Séchard, credincios sortii pe care i-o hărăzise numele, era înzestrat cu o sete nepotolită.

Nevastă-sa îngrădise cât și cum putuse această patimă pentru strugurele tescuit, înclinare atât de firească la urși, încât domnul de Chateaubriand a remarcat-o până și la adevărații urși din America; dar filosofii au observat că obiceiurile din tinerețe revin cu mai multă putere la bătrânețe. Séchard confirma această lege morală: cu cât îmbătrânea, cu atât îi plăcea mai mult băutura. Patima îi lăsa pe chipul lui de urs semne care îi dădeau o înfățișare originală: nasul luase mărimea și forma unui A majuscul de corpul tipografic maxim, obrajii brăzdați de vine semănau cu unele frunze de vită pline de umflături vinete ori vișinii, și adesea albe la mijloc; părea o trufă uriașă înfășurată în vițe de toamnă. Ascunși sub două sprâncene groase ca două tufișuri încărcate de zăpadă, ochii mici, cenușii, în care strălucea viclenia zgârceniei ce ucidea totul în el, până și dragostea părintească, își păstrau chiar și la beție istețimea. Capul pleșuv, dar pe de lături cu păr, cărunt și creț încă, îi amintea de călugării cordelieri din *Povestirile* lui La Fontaine. Era scurt și pântecos ca un opaiț de pe vremuri care consumă mai mult untdelemn decât fitil; căci excesele de orice soi împing trupul pe calea spre care e predispus din naștere: ca și învățătura multă, beția îl îngrășă pe cel gras și îl slăbește pe cel slab. Jérôme-Nicolas Séchard purta de treizeci de ani faimosul tricorn municipal care se mai întâlnește încă, în unele provincii, pe capul toboșarului de la primărie. Își punea vestă și pantaloni de catifea verzuie. În sfârșit, mai avea o veche redingotă cafenie, ciorapi pestriți de bumbac și pantofi cu cataramă de argint. Costumul acesta care, sub haina de burghez, îl mai trăda încă pe vechiul lucrător, se potrivea atât de bine cu viciile și obiceiurile lui, îi înfățișa atât de limpede viața, încât ai fi zis că omul nostru se născuse gata înveșmântat; nici nu ți l-ai fi putut închipui fără aceste straie, după cum nu-ți poți închipui o ceapă fără foile ei. Dacă de multă vreme bătrânul tipograf n-ar fi dat destule dovezi de oarba-i lăcomie, retragerea sa din afaceri ar fi de ajuns ca să-i zugrăvească firea. În ciuda cunoștințelor cu care fiu-său urma să vină de la renumita școală a tipografiei Didot, el își propuse să facă tocmai cu acest fecior afacerea strașnică

pe care o plănuia de mult. Dacă tatăl urma să facă o afacere bună, fiul trebuia să facă una proastă; căci, pentru omul nostru, în afaceri, nu exista nici fiu, nici tată. Dacă la început văzu în David pe singurul său copil, mai târziu văzu în el doar un cum-părător ca oricare altul, ale cărui interese erau potrivnice alor sale: ca vânzător, el voia să vândă scump, iar David urma să cumpere ieftin; fiul devenea deci un dușman ce trebuia învins. Această schimbare a sentimentului în interes personal, de obicei înceată, întortocheată și tăinuită la oamenii bine-crescuți, fu rapidă și fățișă la bătrânul *urs*, care dovedi cât era de tare *bețiografia* vicleană față de *tipografia* învățată în școli. La sosirea feciorului, bătrânul îi arătă dragostea negustorească pe care o au cei șireți față de aceia pe care vor să-i înșele: se purtă cu el ca un îndrăgostit cu iubita sa; îi dădu brațul, îi spuse pe unde să calce ca să nu se umple de noroi; pusese să i se încălzească patul, să i se facă focul, să i se pregătească cina. A doua zi, la o masă bogată, după ce încercase să-l ametească dându-i să bea, Jérôme-Nicolas Séchard, cherchelit zdravăn, îi trase un: „*Hai să vorbim și de afaceri!*”, rostit printre neîncetate sughituri, încât David îl rugă să lase afacerile pe a doua zi. Bătrânul *urs* se pricepea prea bine să tragă folos și de pe urma beției, ca să se retragă dintr-o bătălie pregătită de atâta vreme. De altminteri, după ce umblase cincizeci de ani „cu ghiuleaua de picioare” – cum zicea el –, nu voia s-o mai tragă nici măcar un ceas. A doua zi, fiu-său avea să fie negreșit *fraierul*.

Aici, poate, e necesar să spunem câteva vorbe și despre întreprindere. Tipografia, situată la colțul străzii Beaulieu cu piața du Mûrier, fusese instalată acolo spre sfârșitul domniei lui Ludovic al XIV-lea. De aceea, de multă vreme, tot ce se afla acolo fusese hărăzit numai exploatării acelei industrii. Parterul alcătuiă o singură mare încăpere, luminată prin două geamlăcuri, unul dând spre stradă, iar celălalt spre o curte interioară. La biroul patronului se putea ajunge și pe o alee. Dar, în provincie, lucrul într-o tipografie e totdeauna obiectul unei curiozități atât de vii, încât clienții preferau să intre pe ușa cu geamuri de

lângă vitrina de la stradă, deși erau nevoiți să coboare câteva trepte, atelierul aflându-se sub nivelul străzii. Curioșii, cu gura căscată, nu luau seama la neajunsurile trecerii prin strămtorile atelierului. Dacă se uitau la colile întinse ca niște leagăne pe frânghiile prinse de grinzi, se ciocneau de șirurile de *regaluri* cu litere, sau își pierdeau pălăriile izbindu-se de barele de fier ce susțineau presele. Dacă urmăreau mișcările sprintene ale vreunui zețar ce-și umplea pumnul cu litere din cele o sută cincizeci și două de căsuțe din *regatul* său, citindu-și copia, recitindu-și rândul cules și mai băgând în fugă o *albitură*, se poticeau într-un teanc de hârtie muțată pusă la uscat cu niște greutate deasupra, sau se loveau cu șoldul de colțul vreunei lavițe; toate astea spre marele haz al *urșilor* și *maimuțelor*. Nu se pomenise vreodată ca cineva să ajungă cu bine până la cele două mari cuști situate la capătul acestei hrube, care alcătuiă două nenorocite de pavilioane cu fața spre curte, și în care tronau într-o parte șeful de atelier, iar în cealaltă patronul. În curte, zidurile erau frumos decorate cu viță-de-vie care, ținând seama de faima patronului, dădea o atrăgătoare culoare locală. În fund, și sprijinit de zidul negru din mijloc, se ridica un fel de șopron șubred, unde se uda și se tăia hârtia. Tot acolo se afla și jgheabul în care se spălau, înainte și după tiraj, *formele*, sau, ca să folosim limbajul obișnuit, *planșele cu litere*: prin el se scurgea la vale un amestec de cerneală cu lături de-ale casei, care îi făcea pe țărani veniți în zilele de târg să creadă că acolo se spăla pe față necuratul. De o parte a șopronului era bucătăria casei, iar de cealaltă, magazia de lemne. Etajul întâi al casei, deasupra căruia nu mai erau decât două camere de mansardă, cuprindea trei încăperi. Cea dintâi, care ținea cât și aleea – mai puțin locul ocupat de scara de lemn putred – era luminată dinspre stradă de o fereastră lunguiață, iar dinspre curte de un cehi de geam, și slujea și de anticameră, și de sufragerie. Spoită numai cu var, bătea la ochi prin cinica simplitate a avariției negustorești: podeaua murdară nu fusese nicicând spălată; mobilierul se compunea numai din trei scaune șubrede, o masă rotundă și un bufet așezat între două uși care dădeau într-un

dormitor și într-un salon; ferestrele și ușa erau negre de urmele mâinilor soioase; încăperea era mai totdeauna plină cu teacuri de hârtie albă sau tipărită, iar pe baloturi întâlneai deseori desertul, clondirele și mâncărurile lui Jérôme-Nicolas Séchard. Dormitorul avea o fereastră cu cadru de plumb ce da spre curte, iar pe pereți atârnavă covoare vechi din acelea care, în provincie, se întind pe fațada caselor de ziua Sfintei Împărtășanii. Se mai vedeau un pat mare cu coloane, polog, iconițe și o cuvertură de mătase roșie, două fotolii desfundate, două scaune de nuc, un mic birou vechi, iar, pe cămin, o pendulă. Această cameră, în care domnea o atmosferă patriarhală, fusese rânduită de jupân Rouzeau, predecesorul și patronul lui Jérôme-Nicolas Séchard. Salonul, modernizat de răposata doamnă Séchard, înfățișa ochilor niște înfiorătoare lemnării, zugrăvite într-un albastru țipător; pereții erau împodobiți cu un tapet de hârtie reprezentând scene orientale, colorate cafeniu pe fond alb; iar mobila consta din șase scaune îmbrăcate în piele albastră și cu spătare în formă de liră. Cele două ferestre, grosolan boltite, și prin care privirea îmbrățișa piața du Mûrier, stăteau fără perdele, iar căminul nu avea nici candelabre, nici pendulă, nici oglindă. Doamna Séchard murise tocmai în toiul înfăptuirii planurilor sale de înfrumusețare a salonului, iar *ursul*, neresimțind nevoia unor îmbunătățiri care nu-i aduceau nici un câștig, le părăsise. În această încăpere, Jérôme-Nicolas Séchard, *pede titubante*¹, își aduse fiul și-i arătă pe masa rotundă un inventar al utilajului tipografiei, întocmit – sub conducerea lui – de către șeful de atelier.

– Ia citește asta, băiete, zise Jérôme-Nicolas Séchard, mutându-și privirea „afumată“ de la hârtie la băiat și de la băiat la hârtie. Să vezi ce comoară de tipografie îți dau!

– „Trei prese de lemn susținute de bare de fier, cu *marmură de fontă*...”

– Mie mi se datorează îmbunătățirea asta, îl întrerupse bătrânul Séchard.

– „Cu toate ustensilele: vase de cerneală, șomoioage de piele, bănci etc., o mie șase sute de franci.“ Păi, tată, zise David Séchard scâpând inventarul din mâini, presele tale sunt niște vechituri care nu fac nici cincizeci de franci și nu-s bune decât de pus pe foc.

– Vechituri?... exclamă bătrânul Séchard, vechituri?... Ia inventarul și hai jos! O să vezi și tu dacă invențiile voastre, prost lucrate, fac treabă așa de bună ca uneltele astea vechi, dar încercate. Pe urmă, n-o să-ți mai dea mâna să vorbești așa despre niște piese minunate care merg strună și care o s-o mai ducă cât trăiești tu, fără să aibă nevoie de vreo reparație. Vechituri! Da, vechituri, dar de pe urma cărora îți vei câștiga pâinea de toate zilele! Vechituri pe care tatăl tău le-a mânăuit timp de douăzeci de ani și care l-au ajutat să te facă ceea ce ești azi.

Tatăl coborî în goană scara șubredă, tocită și scârțâitoare, fără să se clatine; deschise ușa care dădea în atelier, se repezi la prima presă, unsă și curățită din vreme pe ascuns, și-i arătă pistoanele puternice de stejar, lustruite de ucenic.

– Nu-i asta o mândrețe de presă? zise el.

În ea se afla tocmai o *invitație de nuntă*. Bătrânul *urs* lăsă în jos rama peste așternut, și așternutul peste marmură, pe care o împinse sub presă; trase căruțul, desfășură frânghia ca să aducă marmura înapoi, ridică așternutul și rama cu îndemânarea unui urs tânăr. Presa, mânăuită astfel, scoase un sunet atât de plăcut, încât ai fi zis că e o păsărică ce s-a ciocnit din zbor într-un geam.

– Văzut-ai măcar o singură presă englezească în stare să meargă ca asta? îl întrebă tatăl pe fiul său, mirat.

Bătrânul Séchard alergă pe rând la a doua și a treia presă, punându-le pe fiecare în mișcare cu aceeași îndemânare. Cea din urmă înfățișă ochilor săi tulburați de vin un loc necurățat de ucenic; bețivul, după ce înjură strașnic, apucă un colț al redingotei ca să-l frece, ca un geambaș care îi mai dă un lustru calului înainte de a-l vinde.

¹ Cu piciorul nesigur, împleticindu-se, clătînându-se pe picioare (în limba latină în original)

– Cu aste trei prese, și fără șef de atelier, poți câștiga nouă mii de franci pe an, David. În calitate de viitor asociat, mă opun să le înlocuiești cu blestematele alea de prese de fontă, care uzează caracterele. Ați rămas toți cu gura căscată la Paris, când ați văzut invenția afurisitului ăluia de englez, un dușman al Franței, care a vrut să-i îmbogățească pe turnătorii de litere. Aha! Vă trebuie prese Stanhope! Eu n-am ce face cu presele voastre Stanhope, care costă fiecare câte două mii cinci sute de franci, aproape de două ori mai mult decât toate trei nestematele mele laolaltă, și care îți tocesc litera, fiindcă n-au elasticitate. Eu n-am învățat carte ca tine, dar ține minte asta: viața preselor Stanhope înseamnă moartea caracterelor. Cu aste trei piese faci treabă bună, lucrarea e bine *trasă* și localnicii n-o să-ți ceară altceva. Poți să tipărești cu fier, cu lemn, cu aur sau argint, că n-o să-ți plătească o para mai mult.

– „*Item*¹, citi mai departe David, cinci mii de livre de caractere provenind din turnătorii domnului Vaflard...” La numele acesta, elevul fraților Didot nu se putu stăpâni să nu zâmbească.

– Râzi, râzi! După doisprezece ani, caracterele sunt încă noi. Asta zic și eu turnător! Domnul Vaflard e om cinstit, care pune material bun; și, pentru mine, cel mai bun turnător e acela la care te duci cât mai rar.

– „... socotite la zece mii de franci”, reluă David. Zece mii de franci, tată! păi, asta înseamnă doi franci livra, pe când domnii Didot își vând *cicero* al lor, nou, cu trei franci livra. Fiarele tale nu fac nici un franc livra, adică nici cât costă fonta din ele.

– Cum? Le zici fiare *batardelor*, *cursivelor* și *rondelor* domnului Gillé, fost pe vremuri tipograful împăratului, niște caractere care fac șase franci livra, niște capodopere de gravură, cumpărate acum cinci ani, și dintre care multe sunt încă neîntrebuințate? Uite! Bătrânul Séchard apucă vreo câteva cornețe cu *sorturi* care nu fuseseră încă folosite și i le arată. Eu nu-s tobă de carte, nu știu să citesc și să scriu, dar știu destule ca să-mi dau seama că literele firmei Gillé sunt străbunicile

englezelor de la domnii Didot ai tăi. Uite o *rondă* de *cicero* căreia nici nu i s-a luat cleiul, zise el, arătându-i o căsuță și luând din ea un *M*.

David își dădu seama că nu se putea sta de vorbă cu tatăl său. Trebuia ori să admită totul, ori să refuze totul; avea de ales între nu și da. Bătrânul *urs* cuprinsese în inventar până și frânghiile de întins. Cea mai mică ramă, scândurile, străchinitle, piatra și periile de spălat, toate erau socotite cu grija unui avar. Totalul se ridica la treizeci de mii de franci, în care se cuprindea și brevetul de meșter tipograf și clientela. David se întreba dacă afacerea merita sau nu să fie făcută. Văzându-și fiul că nu dă nici un răspuns cu privire la suma totală, bătrânul Séchard începu să se îngrijoreze; căci el prefera o discuție violentă unei acceptări tăcute. În acest fel de învoieli, tocmeala e o dovadă că ai de-a face cu un negustor priceput care-și apără interesele. „Cine bate palma la orice învoială – zicea bătrânul Séchard – nu prea se ține de ea.” Tot spionând gândul băiatului, îi făcu numărătoarea sărăciilor de unelte necesare exploatării unei tipografii în provincie; îl duse pe David în fața unei prese de lustruit, apoi în fața unei mașini de tăiat hârtia, lăudându-le folosul și trăinicia.

– Uneltele vechi sunt totdeauna cele mai bune. Ar trebui ca, în tipografie, să fie plătite mai scump decât cele noi, așa cum se face la aurării.

Niște viniete îngrozitoare, reprezentând pe Hymen, pe Amor ori niște morți ce ridicau lepedea mormântului descriind un *V* sau un *M*, ca și niște cadre enorme cu măști pentru afișele de spectacole, deveniră, datorită vorbăriei de bețiv a lui Jérôme-Nicolas, niște obiecte de cea mai mare valoare. Îi spunea fiului său că obiceiurile provincialilor erau atât de înrădăcinate, încât degeaba ar încerca să le dea lucruri mai frumoase. Uite, el care îi vorbea, Jérôme-Nicolas Séchard, se străduise să le vândă almanahuri mai bune decât *Dublul Liégeois*, tipărit pe hârtie de împachetat! Ei bine, adevăratul *Dublul Liégeois* fusese preferat celor mai minunate almanahuri. David o să-și

¹ În plus (termen de inventar) (în limba latină în original)

dea repede seama de importanța acestor vechituri, vânzându-le mai scump decât cele mai costisitoare noutăți.

– Ehe! Băiatule, provincia e provincie, iar Parisul e Paris. Dacă un om de la mahala vine să-i tipărești invitația de nuntă, și tu i-o faci fără vreun amoraș cu ghirlande, nici n-o să se creadă însurat, și ți-o va aduce înapoi dacă nu vede pe ea decât un *M*, ca la domniile tăi Didot, care or fi ei fala tipografiei, dar ale căror invenții n-au să pătrundă în provincie nici într-o sută de ani. Asta e!

Oamenii generoși sunt proști negustori. David era din acele firi sfielnice și blânde care se sperie de o discuție și care se dau bătăuți când adversarul îi atinge cam prea mult la inimă. Sentimentele lui înalte și autoritatea pe care bătrânul bețiv o păstrase încă asupra lui îl făceau și mai incapabil să se tocmească pentru bani cu tată-său, mai ales că el îl credea animat de cele mai bune intenții; căci la început lăcomia lui interesată o atribui dragostei pe care tipograful o avea pentru uneltele sale. Totuși, deoarece Jérôme-Nicolas Séchard cumpăraseră totul de la văduva Rouzeau cu zece mii de franci în asigurate și, deoarece, în situația actuală, treizeci de mii de franci erau un preț prea ridicat, fiul exclamă:

– Tată, mă omori!

– Cum? Eu, care ți-am dat viața?... zise bătrânul bețiv ridicând mâna spre frânghiile de sus. Păi, David, la cât evaluezi tu brevetul? Știi tu cât face *Jurnalul de anunțuri* cu jumătate de franc rândul, privilegiu care, singur, luna trecută, a adus un beneficiu de cinci sute de franci? Băiatule, deschide registrele și vezi cât produc afișele și imprimările prefecturii, ale primăriei și ale episcopatului! Ești un leneș care dă averii cu piciorul. Stai să te tocmești pentru calul care te va duce la o moșioară de toată frumusețea, ca aceea de la Marsac.

La acest inventar era anexat un contract de asociație între tată și fiu. Bunul părinte închiria asociației casa lui în schimbul sumei de o mie două sute de franci, cu toate că el nu o cumpăraseră decât cu șase sute, și pe deasupra își rezerva și una dintre cele două camere de la mansardă. Până ce David Séchard nu

restituie cei treizeci de mii de franci, beneficiile se împart pe din două; în ziua în care îi achită tatălui suma în întregime, devine singurul și unicul proprietar al tipografiei. David evaluează brevetul, clientela și ziarul, fără să ia în seamă uneltele; socoti că va putea plăti și primi condițiile. Obișnuit cu tocmelele țărănești și neavând habar de socotelile în mare ale parizienilor, tatăl fu mirat de o hotărâre atât de pripită.

„Să se fi îmbogățit fiu-meu?“ își zise el, „sau născocoște ceva ca să nu-mi plătească?“

La gândul ăsta, îi puse tot soiul de întrebări ca să afle dacă avea bani, pentru a-i lua ca acot. Curiozitatea tatălui trezi bănuiala fiului. David rămase de nepătruns. A doua zi, bătrânul Séchard, cu ajutorul ucenicului, își duse, în camera de la etajul al doilea, mobilele pe care plănuia să le transporte apoi la țară cu căruțele ce se întorceau goale de la târg. Îi predă cele trei camere de la etajul întâi, fără mobilă, tot așa cum îl puse în posesia tipografiei fără să-i dea un sfanț ca să-și plătească lucrătorii. Când David îl rugă ca, în calitate de asociat, să contribuie la cheltuielile necesare exploatarei comune, bătrânul presar se făcu a nu înțelege. Când își predase tipografia, nu-și luase obligația să dea și bani, zicea el; el își dăduse partea lui. Încolțit de logica băiatului, îi răspunse că el, când cumpăraseră tipografia de la văduva Rouzeau, o scosese la capăt fără un ban. Dacă el, lucrător lipsit de cunoștințe, izbândise, un elev de la Didot va realiza lucruri și mai frumoase. De altminteri, David câștigase bani în urma învățaturii, plătită de bătrânul său părinte cu sudoarea frunții, așa că putea prea bine să-i întrebuințeze astăzi.

– Ce-ai făcut cu *depunerile* tale? îl întrebă, reluând atacul pentru a lămuri problema pe care tăcerea feciorului o lăsase nelămurită în ajun.

– Păi, n-a trebuit să trăiesc, să-mi cumpăr cărți? răspunse David mânios.

– A! Cumpărai cărți? O să faci atunci afaceri proaste. Oamenii care cumpără cărți nu sunt buni să le tipărească, răspunse ursul.